

Yazabilmenin ve Yüzünün Rüyası: Benjamin ve Levinas'la Bir Sohbet

Yıllar önce Walter Benjamin odaklı bir tez çalışması hazırlayan arkadaşşıma, “Benjamin çalışan birinin onun naifliğinden de bir şeyler alması gerekir” dediğimi hatırlıyorum. Onun hassasiyetinin, nezaketinin bulaşıcı olmasını isterdim. Taşlaşmış bir bakışı, ezberlenmiş duyguları en azından zedeleyebilecek, onların gereksizliğine dair şüpheyi görünür kılabilecek bir hissiyatı okurun duymasını dilemek çok şey olmasa gerek...

Nitekim Benjamin, okurundan ya da dinleyicisinden bunu bekler. Yazılarının sadece kaydedilmiş sözcüklerden, onların tekrarına kapılmaktan ibaret kalmamasını diler. Az önce belirttiğim hissiyat benzeri bir deneyimin, onun satırlarıyla karşılaşmamızda vuku bulmasını arzu eder. Benjamin'in satırlarını bu arzudan, beklentiden mahrum bırakan bir okuma, aslında “rüyadan” ayrı düşmek, rüyaya cesaret edememek, rüya âlemine girememektir.

Rüya âlemi, Benjamin için sadece bir zihinsel uğrağı ya da bu durumun şiirsel betimlemesini ifade etmez. Susan Buck-Morss'un ifade ettiğı gibi Benjamin, modernliğin mekanik işleyişi içinde yitirilmiş büyüü kazanmak, onu duymak için de bu kavramı öne sürer. Matematiksel işlem konforunda bir rota takip eden, örneğın “yazarım” diyenin yazar olduğı ya da “âşığım” diyenin âşık görüldüğü bir dünyada anlaşılması güç bir kavramdır bu.

Rüya âlemleri, dünyanın yerindeliliğini sarsan, insanı ve karşısındakini yüceleştiren bir gerilimdir, büyülenmedir. Her şeyin yerli yerinde olduğı, neden sonuç örüntülerinin her şeyi öngörülebilir kıldığı kolay yargılar çağında rüya âleminin yokluğu, koşullara ve ezberlere teslimiyetin önünü açar. Benjamin'in bir mektubunda ifade ettiğı gibi, tahayyül dünyamızı bayağı, gündelik şeylerle doldurur.

Bu gündelik şeylerin bedeli, sıradanlaşmalarına rağmen, az buz değildir. Rüya âlemini duymadığımızda kitlelerin, herkesin rüyası bizi esir alır hatta rüyalarımız bize karşı kullanılır. Buck-Morss, kitle egemenliğı rüyasının yol açtığı çatışmalara, daimî huzursuzluklara işaret ederken biz burada, kitle rüyasına bulanmayı ekleyelim: KENDİ RÜYAMIZA SAHİP ÇIKAMADIĞIMIZDA KİTLE RÜYASININ KUKLASI OLURUZ. Kuklaya dönüştüğümüzde artık yitirdiklerimizin hesabını soracak gücü de kaybederiz, zaten bunu sormaya yüzümüz de olmaz.

Biraz daha ileri gidelim: Levinasçı anlamda bir yüzümüz de kalmaz. Yüzü tüm sorumluluğıyla görmek, diye not düşer Levinas, Tanrı'nın sesini işitmek gibidir. Rüya âlemi, Tanrı'sını mekanik gürültülerin, laf ebeliklerinin berisinde yitirmiş bir dünyada Tanrı'yı duymaya çalışmaktır. Tanrı'yı işitmek ise eksikliği hissetmemektir.

Ve yüzü görmek, Levinas'ın altını çizdiği gibi, bir algı ya da tasarı meselesi değildir. Bir nesneyi, bir tabloyu görmek gibi bir şey değildir, sözü edilen: Yüzü görmek, bizzat bir sorumluluk ilişkisidir. “İkiyken üç” olabilmektir. Levinas, buradaki üç olabilmeyi Tanrı'ya yanıt vermek olarak tanımlasa da bence, günümüzde bu, rüya âlemini duyulur kılabilmekle ilgilidir. Bu, karşımdaki o yüze, satırlarımın döküldüğü beyaz kâğıda rüyanın sarsıntısıyla, sorumlulukla yaklaşabilmektir.

Günümüzde bu sarsıntı, sorumluluğun ta kendisi değil de nedir?

Terry Eagleton, Benjamin'i ele alan yapıtında, Lacan'a atıfla hayal gücünün sembolik olanla, simgesel düzen tarafından, yani gerçekliğimiz tarafından, bir eksiklikle kirletildiğine değinir. Âşıkların kaderi biraz da budur: Âşık olduğı yüze, hiçbir zaman onun beni gördüğü yerden bakamam. Yüzünü unutmadığım kadına, onun beni gördüğü yerden bakamam. Şu satırların döküldüğü ânın içinde, beyaz kâğıdın beni nasıl gördüğünü bilemem, geçmişimdeki o suskun çocuğun beni nasıl gördüğünü anlayamam.

Ama o yüzde Tanrı'yı işitmeye mecbursam rüyalarımın sahip çıkmam gerekiyor.

Çünkü o rüyayı bırakırsam, terk edirim.

O rüyayı bıraktığımızda, karşımızdaki yüze tekrar bakma ihtiyacı duymayız. Yüzündeki bir kıvrımı bilmek değildir mesele, o kıvrımda yeniden ve yeniden doğabilmektir. Onu bildiğimizi, tanıdığımızı varsayarız. Bildiğimizi sandığımız bir konuya dair metni okumak zor gelir, tanıdığımızı düşündüğümüz insanın yüzünü hayal etmeyi bırakırız.

Can alıcı uğrak tam da buradadır: Rüyasını bıraktığımız, sorumluluk duymadığımız uğraşlar, insanlar birer “yüz” olmaktan çıkar ve bize rağmen terk eder bizi... Şımarıklıktır bu. Tanıyarak, bilerek, görerek tam da size ait olduğunuzu düşündüğünüz bir konuyu, bir insanı, bir eylemi terk etmenin adıdır. Şımarıklık, artık ait olunmayan bir yüze, ait olunmayan bir yere, bir uğraşa yönelik budalaca bir savunma mekanizmasıdır.

Benjamin, benim burada şımarıklık olarak bahsettiğim şeyi, muhtemelen yıkıcılık olarak adlandırır. Çünkü “yıkıcı” bir karakterin hiçbir rüyası, düşünüyü kurduğu hiçbir şey yoktur: “*Gereksindiği şeyler de azdır, hele en az ihtiyaç duyduğu şey: Bilmek'tir, yıkılanın yerine neyin geleceğini bilmek*”. Çünkü böyle bir karakter için her şey apaçık ortadadır, bilinmektedir.

“*Yıkıcı karakter yıkımın izlerini bile siler*”. Sorumluluk duymadığı ya da sorumluluğunu, yani rüyasını tüketici formunda geride bıraktığı için, katlettiği aşkın, yazının, mesleğin, şefkatin ya da merhametin izlerini silmek onun için evladır.

Evet, toparlayalım: Bildiğinizi, tamamen aşına olduğunuzu sandığınız yüzün ya da uğraşın rüyasına sahip olamazsınız. Ona dair bir sorumluluk duyamazsınız. Rüyayı yitirdiğinizde sadece tüketimcilik başat olur, “yıkılanın yerine neyin geleceğine” dair kaygıya kapılırsınız.

Kendine “yazar” diyen yazar olur, “demokrat” diye gösterilen, demokrat. Anıların izi hesap kitaba kurban edildiğinde ise karşımızdaki “yüz” suçlayan bir makineye dönüşür. Rüya, sorumluluk kaybolduğunda her şey hesap kitaptır. Geriye sadece rüyasızlığın, yitirilmiş sorumlulukların estetizasyonu kalır:

“*Hiçbir şeyin sürüp gittiğini kabul etmez yıkıcı karakter. Ama işte bu yüzden her yerde birtakım yollar görür.*”

Rüya âlemi, sürdürebilmektir. Yoluna, yazıya, aşka, “yüz”e, uğraşlarına sorumluluk duymaktır. Etrafınıza bakın, sürdürmeyi bilmeyenlerin yarı yolda kalma ağıtlarını duyacaksınız, elbette yeni yollar arayışı eşliğinde.

Rüya âlemi, Levinas’ın ifadelerini ödünç alacak olursam, onun, yani kelimelerimizin, rüyasına kapıldığımız yüzlerin, hayatımızı adadığımız uğraşların var olmasının, bir iskemleden farklı olduğunu duyabilmektir.

Yazıyı, aşkı, merhameti iskemleden farksız gören dünyada Levinas, bu dünyanın zamanıyla uyuşmayan, karakterini bu uyuşmazlıktan alan ve bilinçlenmeden daha derin bir adanmışlık hâinden söz eder. Bu, sonsuzluğu duymaktır. Hiçbir şeyin sürüp gitmediği, her şeyin, ölümlerin, yaşayanların hatta gelecek kuşakların bile ikame edilebildiği bir dünyada Levinas’ın sonsuzluğu, Benjamin’in rüya âleminde vuku bulur. Unutamadığımız yüzlerle, rüyasız yazamadığımız kelimelerle...

Theodor W. Adorno’nun Benjamin’i resmettiği satırlarda söylediği gibi rüya, “*bilginin kaynağı olarak, düşünmenin kabuk bağlamış yüzeyi karşısında, kurallara uygun düzenlenmemiş deneyimin bir aracı*”dır.

Rüyasızların her şey olabildiği yerde rüyalarımızın, düzenlenmemiş o deneyimin rehinesi olmak... Bilenlerin, “yıkıcı” karakterdeki cellada dönüştüğü bugün, celladımızdan kaçmanın yegâne yolu galiba... Sonsuzluğa, süreceklerin ve dinmeyeceklerin umuduyla...

Adem Yılmaz, "Yazabilmenin ve Yüzünün Rüyası: Benjamin ve Levinas'la Bir Sohbet"

<https://www.fikirtepedi.com/deneme/yazabilmenin-ve-yuzunun-ruyasi-benjamin-ve-levinasla-bir-sohbet/>

(Yayın Tarihi: 3 Haziran 2024).